

GEOGRAFICKÉ ASPEKTY TRANSFORMACE ČESKÉHO PRŮMYSLU (na příkladu nábytkářského průmyslu)

Michal VANČURA

Abstract

The contribution concerns the problems of the transformation of the Czech industry and its geographical aspects. The furniture industry should serve as the best example. The furniture industry has got a long tradition in the Czech Republic. In the end of the 80s most of the furniture production of the country was divided among five major companies and more than 29,3 thousand of people were employed in this branch of the industry. In the beginning of the 90s the production of the whole Czech industry started to fall, which was accompanied by the rise of unemployment. In 1997 the number of people employed in furniture industry fell to 21 thousand. All the major companies were affected by The First or The Second Coupon Privatization. The process of privatization of the former biggest furniture producer UP BUCOVICE was very interesting. During the 90s UP BUCOVICE got into so many problems that its shareholders agreed in 1995 to liquidate the company. The liquidation of such a big and important company had an impact on the whole Bucovice region, especially on unemployment.

Key words: furniture industry, privatization, unemployment, region

I. Změny v českém průmyslu

V první polovině devadesátých let se průmyslová sféra a celá ekonomika České Republiky nacházela v přechodné fázi společenskoeconomické reformy, pro kterou byla charakteristická snaha o rychlou realizaci transformačních procesů a nastolení tržních vztahů.

Porovnáme-li současnou situaci (1997) v českém průmyslu s předtransformačním stavem, zjistíme celou řadu podstatných změn. Celková průmyslová produkce je v porovnání s rokem 1989 nižší o více jak 15%. Podíl průmyslu na HDP se snížil z 58,3% (1989) na přibližně třetinu. Výrazné změny se projeví i ve struktuře vlastnických vztahů. Podíl nestátní sféry na celkové průmyslové produkci vzrostl na 78,3% v roce 1997. Oproti roku 1989 klesla zaměstnanost v průmyslu o více jak 700 tis. osob (nyní přibližně 1,45 tis. osob). Nastaly i strukturální změny uvnitř průmyslu mezi jednotlivými odvětvími. Dochází k přechodu na energeticky méně náročné výroby a na výroby s větší přidanou hodnotou. Zcela zprivatizováno (bez ohledu na formy privatizace) bylo do konce roku 1997 840 průmyslových subjektů (z 1232 určených k privatizaci) s celkovým majetkem 601,6 mld. Kč. Řada průmyslových podniků se rozpadla na menší samostatné hospodařící subjekty, poté došlo k nové koncentraci podniků, která byla založena na jiných základech (ne pouze odvětvových), než tomu bylo v předtransformačním období. Byly založeny nové podniky (postavené mnohdy na „zelené louce“), často za přispění zahraničního kapitálu. Na druhé straně mnoho dříve relativně úspěšných podniků se nedokázalo vyrovnat s novou situací (zejména v dodavatelsko-odběratelských vztazích – druhotná

Mgr. Michal VANČURA

Katedra geografie PF JU České Budějovice, ČR

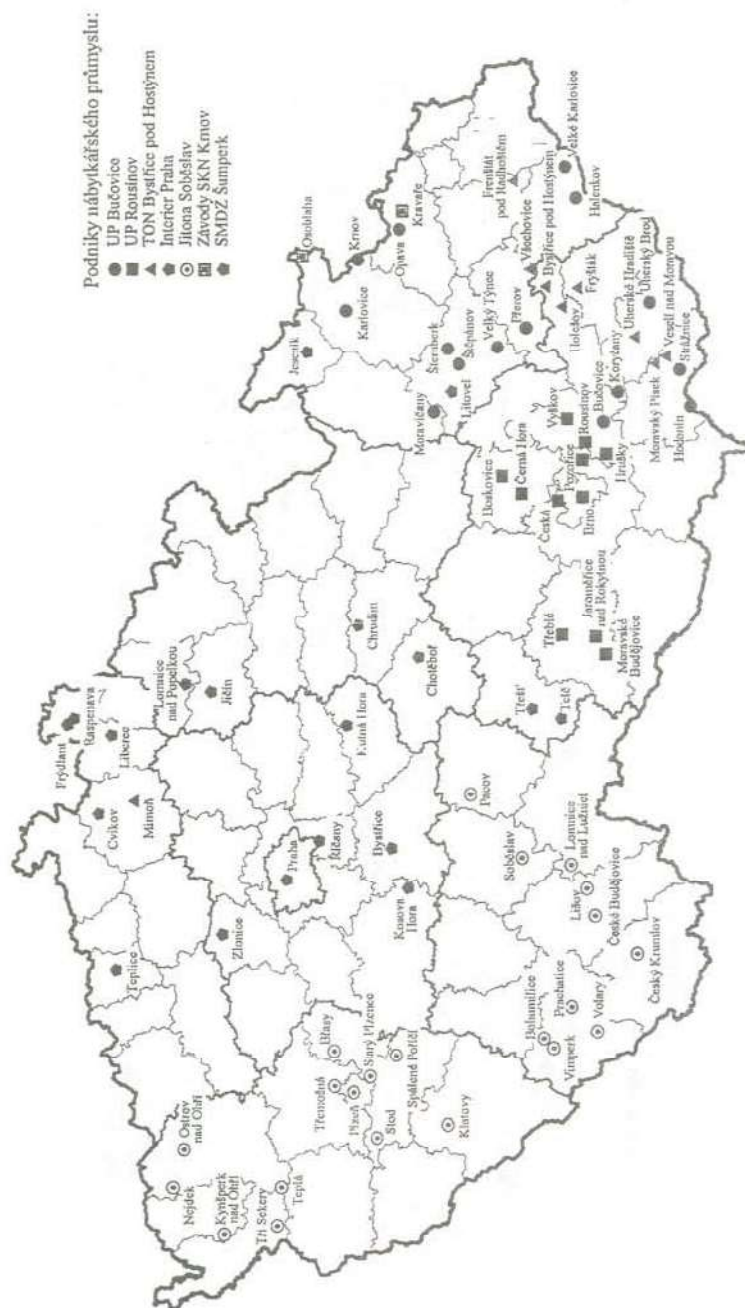
platební neschopnost, ztráta trhů aj.) a začalo mít vážné problémy, které mnohdy vedly až k likvidaci firmy. Pokud se jedná o firmu, která je dominantním zaměstnavatelem v určitém regionu, ovlivní samozřejmě její zánik až již přímo, anebo nepřímo obyvatele celého regionu.

II. Nábytkářský průmysl v ČR

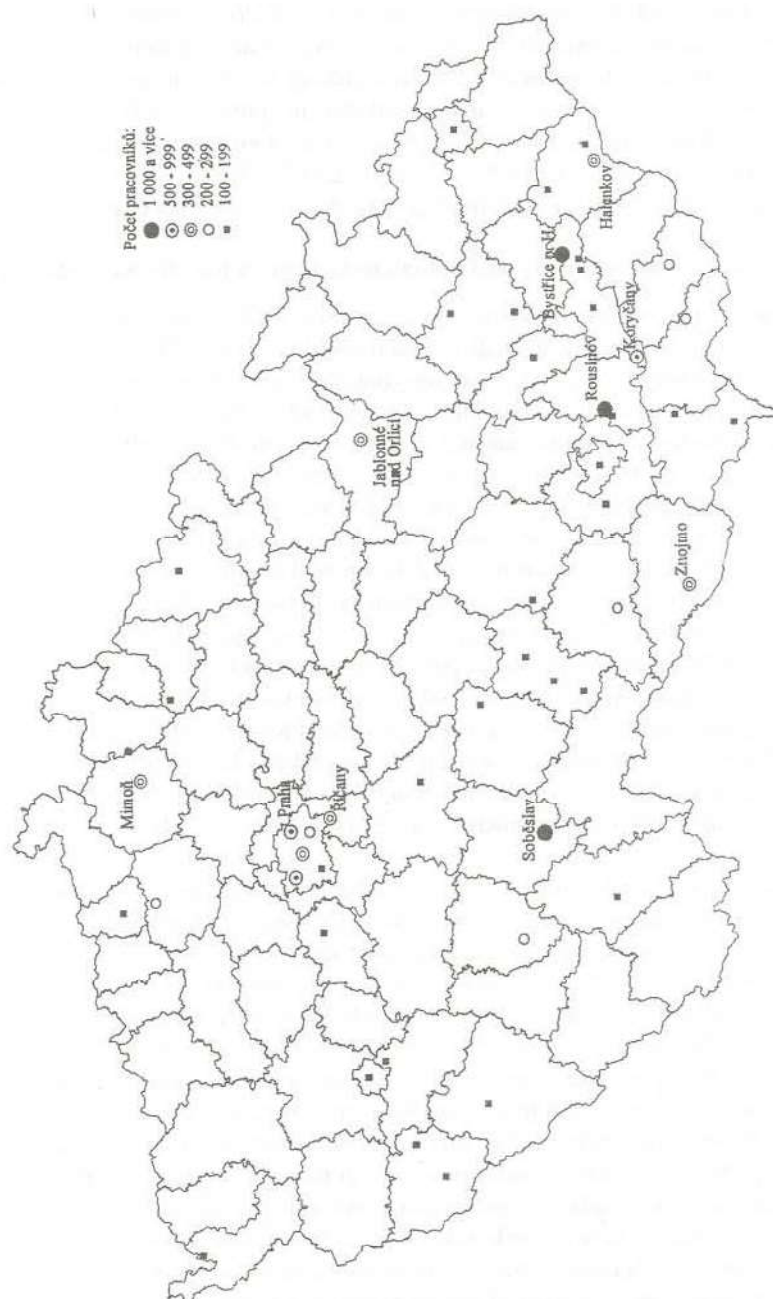
Transformace průmyslu zasáhla samozřejmě i jeho jednotlivá dílčí odvětví. Poměrně výrazně ovlivnila situaci v jednom z tradičních českých průmyslových odvětvích – nábytkářském průmyslu. Nábytkářský průmysl se začal v českých zemích rozvíjet ve druhé polovině 19. stol. První továrny vznikaly v oblasti střední Moravy (např. Koryčany, či Bystřice pod Hostýnem). Rozvoj nábytkářského průmyslu po druhé světové válce byl přerušen rokem 1948. Pro české výrobce nábytku se sice otevřely obrovské východní trhy s nenáročnými zákazníky a také neuspokojený domácí trh vyžadoval velké objemy zboží, avšak silně poklesly nároky na kvalitu na úkor kvantity. Nicméně řada závodů byla modernizována a vznikly i zcela nové kapacity, takže koncem 80-tých let tyto kapacity výrazně převýšily potřeby tehdejšího Československa a výrobci nábytku se stávají významnými exportéry.

V České republice pracovalo na konci 80-tých let v nábytkářském průmyslu 29,3 tis. zaměstnanců. Více jak dvě třetiny z nich bylo zaměstnáno v podnicích ústředně řízeného průmyslu, zbytek připadal na zaměstnance komunálního a družstevního sektoru. Největšími zaměstnavateli v nábytkářském průmyslu byli: UP Bučovice (4,3 tis. zaměstnanců), TON Bystřice pod Hostýnem (4,3 tis.), INTERIER Praha (4,2 tis.), JITONA Soběslav (3,7 tis.) a UP Rousínov (3,1 tis.). Tyto podniky měly své závody dohromady ve více jak 40 okresech ČR (viz příloha č. 1 a 2) a svou produkcí obsadily přibližně 80% domácího trhu. Největší podíl na celkové zaměstnanosti v průmyslu měl nábytkářský průmysl v okresech Vyškov (26,1% ekonomicky aktivních pracujících v průmyslu) a Kroměříž (19,8%).

Na začátku 90-tých let došlo, jako i v jiných odvětvích českého průmyslu, k výraznému poklesu a následně stagnaci výroby u všech dominantních podniků. To bylo způsobeno zejména ztrátou východních trhů, ale například i snížením bytové výstavby a dovozy levných (např. polských) nábytkářských výrobků. S klesající výrobou se snižoval i počet zaměstnanců v celém nábytkářském průmyslu, až na přibližně 21 tis. (1996). Všechny rozhodující podniky prošly první, či druhou vlnou kupónové privatizace. Část podniků se při privatizaci rozpadla na menší samostatné provozní jednotky, což je zejména případ INTERIERu Praha. Vzniklo i mnoho nových malých privátních firem, které se většinou zabývají zakázkovou výrobou. V současné době je v tomto odvětví evidováno přes 6200 podniků, z nichž 98,0% připadá na firmy do 50 zaměstnanců a jenom 0,3% na firmy s více než 250 pracovníky. Za rozhodující střediska nábytkářského průmyslu v České republice je možné považovat především oblast jižní Moravy a střední Čechy, včetně Prahy. V oblasti jižní Moravy jsou umístěny např. továrny Koryna Koryčany, TON Bystřice pod Hostýnem, Venaz Veselí nad Moravou, Hanácký nábytek, Tusculum Rousínov, Telč nábytek aj. Ve středních Čechách a v Praze jsou sídla takových výrobních subjektů, jako např. Interier, a.s. Praha, DZP Praha, Kovona, a.s. Lysá nad Labem, Milan Svoboda Alfa, s.r.o., Říčany, Dřevotvar Dašice v Čechách, Dřevodružstvo Měřín. Dalším střediskem výroby nábytku jsou jižní Čechy (Jitona Soběslav). Největší podniky nábytkářského průmyslu v ČR v roce 1997 jsou zachyceny v příloze č. 3.

Příloha 1. Závody podniků ústředně řízeného nábytkářského průmyslu v ČSR v roce 1989

Příloha 3. Největší závody nábytkářského průmyslu v roce 1997

Porovnáme-li český nábytkářský průmysl se stejným odvětvím v zemích EU zjistíme, že české nábytkářství dosahuje velmi nízkých výkonů. V Evropské unii zajišťuje výrobu nábytku přes 93 tisíc firem (vč. malých podniků), které zaměstnávají asi 870 tisíc lidí a ročně vyrobí zboží za více než 60 mld. ECU. V porovnání s nábytkářským průmyslem ČR má toto odvětví v EU podstatně vyšší produktivitu práce i roční přidanou hodnotu na pracovníka, která např. v Dánsku dosahuje 37 tisíc ECU a ve SRN, Itálii a Belgii přes 30 tisíc ECU. V ČR je to jen pětina nebo šestina těchto hodnot, což představuje na jednoho pracovníka cca 6 tisíc ECU.

III. UP Bučovice – likvidace největší nábytkářské firmy a její vliv na okolní region.

Velmi zajímavý a pro nemálo privatizovaných podniků v ČR do jisté míry modelový je průběh privatizace bývalého největšího nábytkářského výrobce v ČR – UP Bučovice. UP Bučovice, s. p., byl největším českým výrobcem nábytku, který zaměstnával ve všech závodech v celé ČR celkem více jak 4,3 tis. pracovníků. V bučovickém závodě pracovalo na začátku devadesátých let přibližně 1100 zaměstnanců. Podnik prošel první vlnou kupónové privatizace, ještě předtím však od něj byly odštěpeny důležité provozy např. v Koryčanech (Koryna), ve Velkém Týnci (Hanácký nábytek) a ve Veselí nad Moravou. Akciová společnost vznikla 1. května 1992. UP Bučovice, a. s., byly velkou měrou závislé na vývozu svých výrobků do SSSR. Jeho rozpadem začaly mít vážné hospodářské potíže. Dalším z důvodů poklesu výroby bylo i snížení bytové výstavby a dovozy levných (např. polských) nábytkářských výrobků. Situace se řešila snížením objemu výroby o 25 až 30% a snížením počtu pracovníků. V polovině roku 1993 podnik zaměstnával pouze 400 pracovníků. V roce 1994 společnost UP Bučovice, a. s., začala vyrábět nábytek pod novou značkou Koblitz & Della Valentina. Stalo se tak na základě kapitálového vstupu stejnojmenné brněnské firmy do společnosti UP. I přes vstup velké nábytkářské firmy do společnosti, hospodařily UP závody Bučovice, a. s., v roce 1994 se ztrátou zhruba 46,3 miliónu korun. Proto vedení UP Bučovice rozhodlo na základě usnesení mimořádné valné hromady o vstupu do likvidace. Ta byla ukončena koncem roku 1996.

Důsledky likvidace podniku se projeví v celém Bučovickém regionu. Začala se výrazně zvyšovat míra nezaměstnanosti, která v současné době převyšuje 12% (toto číslo reprezentuje přibližně 700 uchazečů a stále se zvyšuje) a jelikož nově vzniklé podniky nevyplnily dostatečně mezeru na trhu práce, výrazně se zvýšila i vyjíždka za prací mimo region. Výrazným problémem je především nedostatečná tvorba nových pracovních míst a růst dlouhodobé nezaměstnanosti. Počet uchazečů na 1 volné pracovní místo dosáhl v lednu 1998 za okres Vyškov hodnoty 7,9, region Bučovice vykazuje situaci významně horší, protože na 692 uchazečů připadlo pouze 36 volných pracovních míst – tj. 19,2 uchazeče na 1 volné pracovní místo. Struktura nabídky není příliš pestrá a zahrnuje spíše méně kvalifikované profese (šička, pomocný dělník). Pracovní místa s požadavky vyšší kvalifikace se v nabídce příliš neobjevují (i když zaměstnavatelé mají zákonnou povinnost hlásit nově vzniklé volné místo na ÚP) a stávající pohyby na těchto výše kvalifikovaných místech se dějí většinou bez účasti zprostředkovatelů Úřadu práce. Na druhé straně ze struktury uchazečů podle profesí vyplývá, že kromě nekvalifikovaných pracovníků a dělníků dřevozpracující výroby je v evidenci i vysoký počet administrativních pracovníků. Velmi závažným problémem je dlouhodobá nezaměstna-

nost (tj. déle než 1 rok). Dlouhodobě nezaměstnaní uchazeči ztrácejí postupně základní sociální návyky a jsou stále obtížněji umísťitelní. V Bučovickém regionu tvoří tito dlouhodobě nezaměstnaní více jak třetinu všech evidovaných nezaměstnaných.

Přestože územím prochází významná dopravní osa, která dává předpoklady pro dojížděku do zaměstnání, míra nezaměstnanosti v samotném středisku mikroregionu – městě Bučovicích – je vysoká (pohybuje se okolo 10%), a tak ani centrum mikroregionu nenabízí pracovní příležitosti.

IV. Závěr

Český nábytkářský průmysl prošel transformačním obdobím první poloviny devadesátých let s velkými změnami. Výrazně se snížil počet zaměstnanců, poklesla výroba, podstatně se změnila organizační struktura – velké podniky se rozpadly na samostatně hospodařící firmy, někteří výrobci úplně zanikly. To je případ i bývalého největšího výrobce nábytku v ČR – UP Bučovice. Likvidace podniku zasáhla přímo (ztráta zaměstnání), či nepřímo (např. nižší daňová výtěžnost obcí) obyvatelstvo celého okolního regionu. I ostatní velcí výrobci nábytku mají však stále problémy. Nezlepší-li se situace zejména v produktivitě práce a v podmínkách pro export, může k obdobné situaci jako v Bučovicích dojít i např. na Rousínovsku, či Bystřicku.

GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE TRANSFORMATION OF THE CZECH INDUSTRY (APPLIED TO THE FURNITURE INDUSTRY)

Michal VANČURA

Summary

The furniture industry has got a long tradition in the Czech Republic. Till 1990 five major furniture producers were members of VHJ Furniture Industry Brno – UP BUCOVICE (4,3 thousand employees), TON Bystřice pod Hostýnem (4,3 thousand), INTERIER Praha (4,2 thousand), JITONA Soběslav (3,7 thousand) and UP Rousínov (3,1 thousand). These companies had their factories in more than 40 districts of the Czech Republic and with their production covered more than 80% of the Czech market. On the local level there were many smaller furniture companies (for example Hikor Písek). In the end of 80s there were more than 29,3 thousand of people working in the Czech furniture industry. The two districts with the highest number of employees in the furniture industry were Vyškov (26,1%) and Kroměříž (19,8%).

In the beginning of the 90s the production in the furniture industry as well as the production in other branches of the Czech industry started to fall, later followed by stagnation. Production fall (a fall in production) meant further reduction in the number of employees (to 21 thousand in 1997). The First or the Second Coupon Privatization of the Czech Industry affected also the five biggest furniture companies. Some of the companies were divided into smaller independent companies, which was the case of for example INTERIER Praha. Many private companies were found. These usually small companies are mostly engaged in „made-to-order“ production.

The present state of the Czech furniture industry can be characterized as bad. The low investment often connected with many problems in production and marketing do not give much hope for better future of the Czech furniture industry.

The privatization of the former biggest Czech furniture producer – UP Bučovice is very interesting. Before the company experienced the First Coupon Privatization few factories had broken away such as Velký Týnec, Koryčany and Veselí nad Moravou. UP Bučovice was with its 1100 employees the biggest company in the region and had a great influence especially in southeast of the Vyškov districts. Because of the fall in marketing and later economic problems of the company few hundreds of employees were made redundant. The production and sales of UP Bučovice were so low that the shareholders agreed on liquidation of the company.

The liquidation of UP began in March 1995 and had an impact on the whole Bučovice region. The unemployment in Bučovice region started to rise and so many people were forced to find their work elsewhere. The Bučovice region but also other regions such as Rousínov or Bystřice have always relied on their furniture industry. If the situation of the furniture producing companies doesn't improve it will have a great impact not only on the employment but also on the whole development and prosperity of the regions.

Recenzent: RNDr. Peter Mariot, CSc.

PERSPEKTIVA DOPRAVNÍHO SPOJENÍ ČR SE ZAHRANIČÍM

Stanislav MIRVALD

Abstract

The prospects of transport connectivity between the Czech Republic and foreign countries. – Solution of the spatial layout of the spinal network in the Czech Republic and its attachment to the European network. Transport connectivity of the Czech Republic is being confronted with multimodal pan-European corridors on the base of the transport model and intensity of frontier permeability.

Key words: *transport connectivity of the Czech Republic – European transport network – frontier permeability in the Czech Republic*

Dopravní spojení České republiky se zahraničím je nutné realizovat v kontextu budoucí integrace do EU a v provázanosti s celoevropskou sítí. Při tom je třeba vzít v úvahu priority dopravní politiky státu, jež by měly spočívat ve využití těchto mezinárodních dopravních spojení k napojení jednotlivých aglomerací v ČR, zamezení jejich průchodu velkoplošnými chráněnými územími a k usměrnění tranzitní dopravy.

Dosavadní strategie rozvoje dopravy v ČR neobsahují rozbor prostorové dimenze napojení dopravní sítě na zahraniční ve všech souvislostech, zejména z hlediska budoucího vstupu do EU a objektivní existence geopolitické polohy státu. V rámci hodnocení potřeb dopravní infrastruktury pro stát, jež kandidují do EU, je vytvořena skupina TINA. Jejím úkolem je

Doc. RNDr. Stanislav MIRVALD, CSc.

Katedra geografie, Pedagogická fakulta Západočeské univerzity, Veleslavínova 42, 306 19 Plzeň